

NAHAJALIŠČA IN UPORABA OKRASNIH KAMNOV NA ŠKOFJELOŠKEM OZEMLJU

Človek se je polagoma naučil gospodovati v naravi in polagoma je postal gospodar mnogih naravnih sil. Vsako leto iztrga naravi več nafte, premoga, različnih rud in kamenin. Razumljivo nam je, zakaj potrebuje tehnika nafto, premog in rude, a kaj vendar dela človek s kamni? Izkušnja je pokazala, da je kamen zaradi svoje trdnosti in trpežnosti uporabljen v gradbeništvu. Nekatere kamne človek pred uporabo predela. Vsakdo ve, da žgo apnenec v žgano apno, da ga mešajo z drugimi snovmi v cement itd. Že od davnega sem pa je uporabljal človek naravne kamne za okras svojega doma, za najrazličnejše spomenike in kipe. Spomnimo se samo starih egipčanskih piramid, sfing in obeliskov, stebrov v veličastnih templjih, kipov klasične umetnosti in podobnega.

Tudi naši ljudje so domače kamne v precejšnji meri uporabljali za okras domačij. Stopimo samo po ulicah starinske Škofje Loke in vsepovsod nam bodo lepo obdelani podboji vrat in spomeniki to dokazovali. Pa ne le v Škofji Loki, tudi na Poljanskem in Selškem bomo dobili za to številne priče.

Ne smemo pa misliti, da je vsak kamen tudi že okrasni material. Zato mora imeti še posebne lastnosti. Predvsem pomembna je barva, saj vemo, da je človek v posameznih stoletjih večkrat spreminjal okus in zahteve prav glede barve kamenin. Tako so na primer ugotovili, da je bila v 16. stoletju v modi predvsem rdeča barva okrasnega materiala, v zadnjih desetletjih pred minulo vojno pa je bilo največje povpraševanje po popolnoma belem ali črnem kamnu. Tudi ni vseeno, ali je barva enotna ali je kamenina pisana. Pomembno je tudi, da se da kamenina čim lažje pridobivati v dovolj velikih blokih in da jo morejo primerno obdelovati. Človeku so posebno ljubi oni okrasni kamni, ki se dajo polirati, vendar uporablja tudi take, kjer tega ne more doseči. Okrasni kamen mora biti tudi odporen proti dežju in drugim zunanjim vplivom, ki delujejo predvsem na spomenike v prosti naravi, pa tudi na kamenite dele na zunanji strani stavb: na portale, stebre, podboje itd. Poglejmo samo manj odporne zelenkaste grohe pri vratih in oknih marsikatero domačije na Gorenjskem in prepričali se bomo, kako močno razjedajo zunanji vplivi kamenino.

Po teh kratkih besedah o splošnih lastnostih kamenine, ki more služiti v okrasne namene, si oglejmo kamnolome teh kamnov v okolici Škofje Loke, na Poljanskem in na Selškem. Ni jih sicer veliko, vendar dajejo pečat velikemu številu domačij na tem ozemlju. Ko bomo obiskali prijazne vasi Loškega hribovja, seveda ne bomo pozabili pogledati podbojev pri vratih starejših domačij, če morda ni bil tudi tam uporabljen okrasni kamen iz okolice.

ŠKOFJELOŠKI KONGLOMERAT

Pomudimo se najprej pri kamnolomu na Kamnitniku v Škofji Loki, ki je dal v prejšnjih časih precej okrasnega, še dosti več pa seveda gradbenega materiala. Ves 414 m visoki griček Kamnitnik sestoji iz trdo sprijetega proda, ki mu pravimo kanglomerat. Po kraju Škofja Loka ga poznamo v strokovni geološki literaturi pod imenom škofjeloški konglomerat. Če natančno pogledamo kos tega konglomerata, bomo videli v njem zaobljene, večinoma sive prodnike ali oblice, debele pretežno od oreha do pesti. Prav hitro bomo opazili tudi, da vsi prodniki niso enake barve, marveč da so nekateri svetleje, drugi temneje sivi, nekateri skoraj beli, drugi pa zopet rožnati, rdečkastorjavi ali zelenkastosivi. Solna kislina pa nam bo povedala, da so tudi različni po sestavi. Apnenčevi kosi močno zašume, ko jih polijemo s kislino, laporni nekoliko manj, dolomitni prodniki pa se za kislino skoraj ne zmenijo. To nam dokazuje, da so dale posamezne delce današnjega konglomerata različne kamenine. Tudi današnji prod Sore ni enoten in če ga primerjamo s konglomeratom, vidimo, da so vrodu kamni še bolj različni, tako po barvi kakor po sestavi. To nas pripelje do zaključka, da so bili v dobi, ko so vode prinašale material za škofjeloški konglomerat, na površini le apnenci, laporni apnenci in dolomiti iz srednjega zemeljskega veka (mezozoika). Od tedanje dobe do danes pa so vode v veliki meri že odnesle te kamenine in nam pri tem razkrile starejše permske in karbonske kamenine starega zemeljskega veka.

Prod se je bil torej nabral pred davnimi časi na prostoru današnjega Kamnitnika in okolice. Kasneje se je trdno sprijel z večinoma rdečkastim apnenoglinenim lepilom, ki je prišlo med posamezne prodnike. V nekaterih plasteh v tem konglomeratu pa je prodnikov zelo malo ali pa so zelo drobní. Tam prevladuje malo odporen rdečkast glinen material.

Zanimalo nas bo še, kdaj se je približno odlagal nekdanji prod v okolici današnje Škofje Loke. To je bilo že v novem zemeljskem veku in sicer v oligocenski dobi, ki se je pričela pred nekako 37 milijoni let in je trajala okroglo 15 milijonov let. Iz iste dobe so med drugim povedano tudi naši rjavi premogi v Zagorju, Trbovljah, Hrastniku in drugod.

Taki konglomerati pa niso le na Kamnitniku, marveč se vlečejo sklenjeno preko Sv. Duha, Pevna in Crngroba še dalje proti severu, kjer jih zadnjič zasledimo zahodno od Srednjih Bitenj. Prav taka kamenina sestavlja tudi hrib Krancelj in njegovo bližnjo okolico.

Ko smo si nekoliko ogledali nastanek, sestav, starost in današnjo razprostranjenost škofjeloškega konglomerata, ga pogledajmo končno še kot okrasni kamen. Bržkone ne bo mogoče ugotoviti, kdaj so ga pričeli izkoriščati in obdelovati. Vemo pa, da so bili po Kamnitniku v 14. in 15. stoletju še vinogradi, torej je bila njegova podoba tedaj povsem drugačna, kakor je danes. Najstarejši podatki o uporabljanju kamna, ki sem jih mogel zbrati, kažejo na začetek 18. stoletja. Seveda so bili to prav skromni začetki in so loški kamnoseki tedaj uporabljali v večji meri druge kamne ne pa domačega. Tudi na sliki našega impresionista Groharja je podoba Kamnitnika še drugačna, kakor nam jo kaže hrib danes. V preteklem stoletju je služil škofjeloški konglomerat skoraj izključno za podboje in portale, pragove, za cestne robnike in vogelne kamne, za kropilnike, zelo redki pa so iz tega kamna spomeniki. Pravo izkoriščanje škofjeloškega konglomerata

se je pričelo šele v prvih letih sedanjega stoletja, ko so gradili karavanski predor in so ga več kakor pol desetletja lomili in obdelovali za potrebe tega objekta. Tako torej škofjeloški konglomerat ni bil le okrasni kamen, namreč še v večji meri gradbeni material. Za gradbene namene ga tudi v zadnjem času precej uporabljajo v Škofji Loki.

Kot okrasni kamen so uporabljali loški konglomerat največ v zadnjih desetletjih minulega stoletja in prvo desetletje sedanjega stoletja. Največ so tedaj napravili iz njega podbojev in portalov, ki pa so večinoma le surovo obdelani. Posebno lepi pa so tisti, ki so jih spolirali, pa jim dež in druge vremenske nepravilike niso razjedle zglajenih površin. Poglejmo si nekatere.

SL. 1.
PORTAL PUŠTALSKEGA GRADU
V ŠKOFJI LOKI

Ne mislim naštevati vseh, saj je dosti takih, ki nimajo vsekanih letnic, drugod pa so iz konglomerata le podstavki za rožance ali pragovi. Vseh podbojev iz tega kamna je v Škofji Loki okoli 25, med katerimi je nedvomno eden najlepših portal puštalskega gradu (sl. 1). Na Mestnem trgu pa prav nič ne zaostajajo za njim rožanci pri hišni številki 28, kjer je sedaj Mestni ljudski odbor. Tudi pri sosednji hiši so podboji iz loškega konglomerata. Na vseh doslej omenjenih portalih pa ni nikjer vsekane letnice, tako da ne vemo, kdaj so bili izdelani. Na Mestnem trgu moramo seveda omeniti tudi Marijin spomenik, pri katerem sta podstavek in kameniti steber z jonskim kapitlom iz škofjeloškega konglomerata. Kamen sicer ni spoliran, vendar je izdelava zelo čedna. Umetnikovo ime ni znano, napis na spomeniku:

In honoreM plae genItriCIs IesV
IosephI atqVe AntonII statVa Ista
posita eX De VoItone CIVItatIs

pa nam pove, da je bil narejen leta 1751. Iz škofjeloškega konglomerata je tudi del pločnikov in večji del njihovih robnikov na Mestnem trgu in v

ozki Blaževi ulici, ki pelje z Mestnega trga proti selškim mestnim vratom, pa tudi na Spodnjem trgu ni redek.

Ko smo si ogledali Škofjo Loko, pogledjmo še Staro Loko, kjer je iz škofjeloškega konglomerata okoli deset podbojev. Eden najstarejših doslej ugotovljenih rožancev iz tega domačega okrasnega kamna, je pri Dolenčevi hiši v Stari Loki z letnico 1865, ki je lepo izdelan in tudi spoliran. Je gotovo med najlepšimi takimi portali (sl. 2). Ostali imajo vklesane tele letnice: 1895, 1901, 1903, 1912, nekateri pa so brez njih. V letih med 1890 in 1910 so v Stari Loki, pa tudi v Škofji Loki, vzdali največ podbojev iz tega konglomerata. Precej lepo obdelanega kamna s Kamnitnika je tudi v starološki cerkvi, o čemer poroča že F. Pokorn v Dom in svetu leta 1894. Obdelal ga je Janez Vodnik iz Ljubljane v začetku druge polovice preteklega stoletja. Na zunanji strani starološke cerkve zasledimo vzdani nagrobnik iz škofjeloškega konglomerata, kakršni so zelo redki.

Razen vasi v neposredni okolici Škofje Loke krasi obdelani kamen s Kamnitnika tudi marsikatero domačijo v Selški in Poljanski dolini. V Poljanski dolini ga najdemo le v njenem spodnjem delu, nekako tja do Gorenje vasi, višje gori pa manj, ker se je tam pač bolj uveljavljal hotaveljski marmor. V Selški dolini pa je ni obcestne vasi, kjer ne bi bil še danes vsaj prag, če že ne ves podboj iz škofjeloškega konglomerata.

Zapeljimo se s kolesom ali pa stopimo peš skozi Sotesko in začnimo z ogledom na Praprotnem pod Sv. Tomažem. Tam so na Kazini podboji in prag iz tega kamna. Na Luši ga zasledimo pri stranskih vratih Mlinarjeve domačije. V obeh primerih ni vklesane letnice, ki bi povedala, kdaj so bili podboji vdeleni. Več sreče bomo imeli na Bukovici. Najstarejši doslej ugotovljeni podboj iz škofjeloškega konglomerata je pri Cvrenovem domu, ki datira iz leta 1861. Iz tega kamna pa sta le širša podstavka za rožance, prečka nad durmi in prag. Ostali trije podboji na Bukovici so mlajši: pri hišni številki 24 je na podbojih hlevskih vrat letnica 1883, pri stranskih hišnih vratih pa 1892, pri hišni številki 28 nosijo podboji letnico 1895.

V Dolenji vasi so podboji, prag in stopnice iz loškega konglomerata pri Lojzetovi domačiji z letnico 1873 ter podboji pri Palkovi hiši iz leta 1891. Povsod je kamen le surovo obdelan, polirani so samo ozki pasovi ob robovih. V sosednjih Selcih sta pri Šlibarjevih dva taka rožanca: eden iz leta 1887, drugi pa z letnico 1892. Nekaj let mlajši so podboji in prag pri hišni številki 89 (1896), podboji šolskega poslopja pa nimajo vklesane letnice.

Na Studenem bomo pri bežnem ogledu videli le dve hiši, ki jih olepšuje kamen s Kamnitnika. To sta hišni številki 9 z letnico 1878 in 18 z letnico 1900.

Kar pet rožancev iz škofjeloškega konglomerata je na Češnjici. Najstarejši je pri hišni številki 1 iz leta 1877. Dvoji podboji vrat različne starosti so pri hišni številki 12 (1882, 1899). Končno sta taka rožanca še pri hišah številka 21 z letnico 1893 in številka 28 z letnico 1908.

Največ obdelanega kamna pa bomo zasledili po poti po Selški dolini v starem fužinarskem kraju Železniki. Vse »boljše« hiše, ki so jih zidali v zadnjih tridesetih letih preteklega in prva leta sedanjega stoletja, imajo podboje iz tega okrasnega kamna. Oglejmo si jih po vrsti, kakor jih označujejo nove hišne številke. Najstarejše podboje iz tega kamna ima hišna številka 9 iz leta 1871, nato pa si slede takole: hišna številka 15 (1904), hišna številka 64 (1881), hišna številka 80 (stranska vrata brez letnice),

hišna številka 84 (dvoje vrat z letnico 1877), hišna številka 86 (podboji brez letnice), hišna številka 98 (1878). Pri hišni številki 104 imamo zelo lepo izdelane in polirane podboje pri glavnih vratih. Iz istega kamna so tudi podboji v stranskih vratih, v obeh primerih pa ni vklesana letnica. Tudi v pločniku pred hišo so kosi tega kamna. Naslednja podboja sta pri hišni številki 110 z letnico 1876 in pri hišni številki 122 z letnico 1902, pri hišni številki 135 pa je s Kamnitnika samo prag. Pokopališka cerkev ima štiri kropilnike iz tega kamna.

Zapustimo sedaj stari fužinarski trg Železnike in krenimo po dolini proti Zalemu logu, ki se stiska med strme hribe, pri tem pa seveda ne

Sl. 2.
PORTAL DOLENČEVE DOMAČIJE
V STARI LOKI

pozabimo na naše okrasne kamne. Na Jesenovcu nas prav pred vhodom v sotesko Pod Sušo opozori nase starejša prostorna domačija. Stopimo do nje. Podboji z vklesano letnico 1881 so res iz škofjeloškega konglomerata. Preden nadaljujemo pot proti Zalem logu, nas bo zvabila še Zadnja Smoleva. Toda tja gori ta okrasni kamen ni zašel. Ko pa stopamo dalje proti Zalemu logu in nato mogoče še v Sorico pod stene Ratitovca, se lahko prepričamo, kje povsod so uporabljali okrasni kamen s Kamnitnika.

Veliko manj kakor na Selškem so uporabljali škofjeloški konglomerat v okrasne namene, kot že rečeno, v Poljanski dolini. Podboje iz tega kamna, ki so iz leta 1888, bomo videli med drugim v vasi Log, nedaleč od tam naprej, v vasi Na Logu, pa so kar trije rožanci z letnicami 1901, 1904 in 1906 (hišne številke 8, 1 in 13). V Poljanah je le par podbojev iz škofjeloškega konglomerata. Pri hišni številki 27 so iz njega rožanci vrat, ki peljejo na vrt, pri hišni številki 66 pa podboji glavnih vrat, povsod brez letnice. Tudi pri eni sosednjih hiš s takimi rožanci ni vklesana letnica.

V Gorenji vasi moramo vsekakor omeniti podboje pri Grobnikarjevi domačiji, ki so med vsemi v Poljanski dolini verjetno najstarejši. Imajo vklesano letnico 1869 in so že močno razjedeni, kajti glineno lepilo med prodniki je le slabo odporno. Na sosednji Trati so iz loškega konglomerata najstarejši podboji z letnico 1890 in prag pri hišni številki 100, pač pa sta tam dve stopnici pred pragom iz hotaveljskega marmorja. Enake podboje najdemo še pri hišni številki 83 z letnico 1908 (dva rožanca), ter pri hišni številki 84 (en rožanec z letnico 1905, drugi pa je iz leta 1906).

Tudi na Dolenji Dobravi najdemo podboje s Kamnitnika in sicer pri Kosovčevi domačiji z letnico 1908. Nekoliko starejši so rožanci iz istega kamna v Hotavljah pri hišni številki 25 z letnico 1895.

Gotovo bi še v marsikateri hribovski vasici zasledili podboje in prage iz loškega konglomerata, našli pa bi ga tudi v marsikateri cerkvi v Loškem hribovju. Zato s tem seveda ni podan popoln pregled izdelkov, ki so bili napravljeni iz škofjeloškega konglomerata, česar seveda tudi nisem nameraval. Še tu in tam bi dobili ta okrasni kamen, če bi podrobneje pregledali vse prostorno ozemlje Loških hribov. Izven Škofje Loke in njene okolice pa naj omenim samo pred kratkim narejeno fasado Prešernovega gledališča v Kranju, ki je v spodnjem delu izdelana iz škofjeloškega konglomerata.

HOTAVELJSKI MARMOR

Drugi okrasni kamen v Loških hribih je hotaveljski marmor, ki ima kot okrasni material danes veliko večji pomen kakor škofjeloški konglomerat. Izkoriščanje tega kamna se je v večjem obsegu pričelo šele v povojnem času, ko so delo v tamkajšnjem kamnolomu tudi mehanizirali.

Kamnolom hotaveljskega marmorja leži severno od vasice Hotavlje v Poljanski dolini, nekaj deset metrov pred sotočjem Voljašnice in Podblegašnice. Domačini pravijo temu kraju »V rudi«. Nekdaj so tam kopali železno rudo in se sledovi nekdanjih del poznajo še danes prav blizu današnjega kamnoloma. Že leta 1614 so spravljali železno rudo od tam na selško stran v fužino Farji potok, še pred približno 100 leti pa so jo vozili v Železnike. Rudo so pobirali iz mejnega področja med današnjim hotaveljskim marmorjem in brobniškimi kameninami, ki se prav tam stikata. Ime pa se je od nekdanjega rudnika preneslo tudi na današnji kamnolom.

V hotaveljskem kamnolomu najdemo pisane apnence, ki jih poznamo pod imenom hotaveljski marmor. V znanstvenem pomenu besede to sicer ni marmor, pač pa označujejo kamnoseki s tem imenom tudi apnenec, ki se dado polirati. In tak je tudi naš hotaveljski marmor. Pravi marmorji pa so, mimogrede povedano, apnenčaste in dolomitne kamenine, ki so nastale po prekrystalizaciji prvotnih kamenin. Imajo poseben sestav, ki ga naš navadni pisani apnenec nima. Nastali pa so marmorji na dva načina. Velik del marmorjev je nastal zaradi povečanega pritiska, ki deluje na prvotno kamenino v večjih globinah pod zemeljskim površjem. Pri tem se v marsičem spremene prvotne lastnosti, sam proces pa imenujemo dinamometamorfoza. Na ta način so nastali med drugim dobro poznani kararski marmorji v Italiji in pentelikon marmorji v okolici Aten. Lahko pa so nastali marmorji tudi tako, da je prišla prvotna kamenina v stik z vročo žarečetečko maso z zemeljske notranjosti, ki je iskala poti skozi trdno zemeljsko skorjo na prosto. Zaradi velike vročine je tedaj nastal iz apnenca

marmor. Te slednje marmorje je ustvarila termometamorfoza. In čeprav sedaj vemo, da hotaveljski marmor ni pravi marmor, ga bomo vseeno še nadalje tako imenovali.

Prvih začetkov tega kamnoloma bržkone ne bomo mogli ugotoviti. Letnice na rožancih tam okoli nam razodevajo, da je bila nekoliko večja delavnost »V rudi« razvita v začetku druge polovice prejšnjega stoletja. Kamnolom je bil na takratni Lovrihovi parceli pod Srednjim vrhom, ki je nedaleč tam. V vsem prejšnjem stoletju in v začetku sedanjega hotaveljski marmor ni prišel dosti preko meja zgornje Poljanske doline, kar je tudi razumljivo, saj je bilo tedaj razen kamnoloma v Kamnitniku tudi v Polhograju-

Sl. 3.

KAMNOLOM
HOTAVELJSKEGA
MARMORJA »V RUDI«
SEVERNO OD HOTAVELJ

Foto Planina

skih hribih več znanih kamnolomov lepega črnega apnenca v okolici Drenovega griča in kamnolom hotaveljskemu marmorju podobnega apnenca pri Lesnem brdu. Okrog leta 1912 je Lovriha prodal kamnolom nekemu »Trstinarju«, vendar tudi kasneje ni prišlo do večjih del. Med obema svetovnima vojnama hotaveljski marmor za podboje v okoliških vaseh ni prišel več v poštev, naročila od zunaj pa so bila zelo malenkostna; nekaj so ga uporabili pri gradnji Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Pravi razcvit kamnoloma se je začel šele po drugi svetovni vojni. Od tedaj dalje kapaciteta stalno raste, pa tudi povpraševanje po tem kamnu je čedalje večje. Tudi izven meja naše domovine se zanimajo zanj, vendar pa je zaenkrat obrat še premajhen, da bi mogel vsem ustreči (sl. 3).

Poglejmo si še v kratkem geološko zgodovino tega kamna, ko sedaj že vemo nekaj o zgodovini kamnoloma. V začetku tega stoletja so bili geologi prepričani, da so ti in njim podobni apnenci na zgornjem Selškem in Poljanskem nastajali celo v spodnji polovici starega zemeljskega veka, ker so pač našli nekaj podobnega tudi v okolici Jezerskega. Kasneje pa se je pokazalo, da so mlajši, in sicer so jih predstavili v srednji zemeljski vek. Danes jih smemo uvrstiti v srednji del triadne dobe, to je v spodnjo polovico srednjega zemeljskega veka. Če bi hoteli še točneje povedati, bi rekli, da so kasijanske starosti. Povedati pa je treba tudi, da v tem kamnolomu in v okolici niso vsi apnenci tako lepo rožnato ali rdeče obarvani, marveč najdemo vmes tudi sive bloke in večje komplekse, ki se jih ta lepa barva ni prijela.

Hotaveljskemu marmorju močno podobni, za marsikoga pa celo neločljivi od njega, so rdečkasti apnenci pri Lesnem brdu, ki so tudi kasijanske starosti. Razen tega omenimo še lepo pisani kasijanski dolomit ob cesti Gorenja vas—Lučine, nedaleč od slednjega kraja, ki je po barvi popolnoma enak hotaveljskemu marmorju, razlikuje pa se od njega po sestavu. Izkoriščajo ga zaenkrat le kot gradbeni material v Lučinah.

V hotaveljskem marmorju, kakor tudi v pravkar omenjenemu dolomitu pri Lučinah, najdemo večje ali manjše lise, zdaj intenzivno rdeče, potem zopet rožnate, sivkastorožnate ali pa popolnoma sive. Tudi rjavkaste lise se pojavijo v njem. Prehodi med barvami so navadno postopni, ponekod pa tudi prideta skupaj rdeča in siva lisa. To barvo so dale fine glinene primesi, ki so jih različno obarvale železove spojine. Kamenino pa prepredajo popolnoma nepravilne žilice, ki se zdaj razširjajo v pasove ali v kroglaste oblike, pa se zopet hitro stanjšajo. Žile in tudi večje ploskve so pogosto izpolnjene z drobnimi kristalčki dolomita, ki je ali bele barve, še večkrat pa rjavkastovijoličaste. Tudi temnorjave žile niso redke, pogosto pa najdemo še bele kalcitne žile. Često se pojavlja v žilicah ali po večjih površinah zelenkasta barva, ki jo dajejo kamenini zelo drobne hloritove luskice. Razen tega najdemo v kamenini med kristalčki tudi majhne prazne prostore. Žile z večjo količino glinene primesi delajo težave pri poliranju, na drugi strani pa jih dež in druge vremenske nepravilike dosti hitreje razjedajo kakor ostalo homogeno kamenino. Vse to kaže, da to v tedanje morje dotekale fine glinene snovi z različno množino železovih snovi, katerim se ima tudi hotaveljski marmor zahvaliti za svoje pisane barve.

Oglejmo si sedaj še uporabo tega okrasnega kamna in zategadelj naredimo sprehod po prijaznih vasicah zgornje Poljanske doline. Tam bomo videli lepo izdelane podboje iz tega kamna, v hišah pa ponekod tudi spodnje dele zapečkov, ki jim pravijo domačini »žički«, dalje spominske plošče, podstavke, stopnišča, v cerkvicah tam okoli pa razen podbojev tudi lepo izdelane kropilnike.

V vasicah spodnjega dela Poljanske doline bržkone ne bomo zasledili izdelkov iz tega kamna. Šele pri domačiji pisatelja Ivana Tavčarja na Visokem je nekaj stopnic tudi iz hotaveljskega marmorja, pač pa so tam lepo izdelani podboji in ostale stopnice iz drugega kamna. V Poljanah nas na hiši številka 70 spominja domači kamen iz Hotavelj še naših slikarjev Šubičev (spominska plošča).

Nedaleč od Poljan, v Dobju, je iz hotaveljskega marmorja zelo lepo izdelan portal pri Dobenčanovi domačiji, ki sodi po letnici 1869 med najstarejše rožance iz tega kamna. Precej mlajši pa so rožanci hlevskih vrat (1906), pa tudi njihova izdelava je enostavnejša.

Na naši poti po dolini navzgor se bomo ustavili zopet v Gorenji vasi in nato pogledali se onstran Poljanske Sore na Trato. V tem kraju so iz hotaveljskega marmorja podboji pri h. št. 53 z letnico 1896, pri h. št. 63 z letnico 1865, pri h. št. 82 so rožanci polkrožni z letnico 1871, pri h. št. 21 pa imajo letnico 1899. Dve stopnici iz tega kamna sta tudi pri h. št. 100. Eden najlepših starejših izdelkov iz hotaveljskega marmorja pa je že večkrat omenjena obhajilna miza v cerkvi na Trati. Razen tega so iz istega kamna še podboji dvojih vrat in dva kropilnika. Tudi rožanci pokopaliških vrat so iz hotaveljskega marmorja.

V vasicah ob cesti, ki vodi preho Suhega dola v Horjulsko dolino, kakor tudi pri redko posejanih domačijah prostranega Žirovskega vrha, ni izdelkov iz tega okrasnega kamna.

V Hotavljah, kjer je hotaveljski marmor doma, sem mogel ugotoviti rožance iz njega le pri eni domačiji, kjer pa ni vklesane letnice. Precej pa so ga porabili tudi pri gradnji združenega doma. Več kakor v Hotavljah bomo dobili podbojev iz hotaveljskega kamnoloma v bližnjih hribovskih vasicah, predvsem v Leskovici. Stari, zgoraj polkrožni rožanci iz leta 1862 so tam pri Hlipovi domačiji, enako stari so pri Navoškarjevi hiši, pri Bev-kovi hiši imajo letnico 1885, pri Ruparju pa so iz leta 1907. Najstarejši

Sl. 4.
FASADA PRESERNOVEGA GLEDALISCA
V KRANJU

obdelani hotaveljski marmor pa imamo po dosedanjih podatkih v stopnišču in kameniti ograji pri cerkvi v Leskovici, ki je bila sezidana leta 1847.

V Voljaki bomo videli hotaveljski marmor pri Lovričku, kjer sta razen podbojev in praga iz tega kamna tudi dva »žička« na obeh straneh kmečke peči. Isto letnico kakor tu (1892) nosijo še podboji Gričarjeve domačije. V sosednjih Čabračah ima takšne rožance Janezova hiša z letnico 1870, v cerkvi pa sta taka dva stebra in dva kropilnika. Obdelani kamen iz hotaveljskega kamnoloma bomo opazili tudi v vasicah okoli Malenskega vrha.

Po prijetnem sprehodu na Malenski vrh nadaljujmo našo pot v zgornji del Poljanske doline. Izdelkov iz hotaveljskega marmorja v tem delu doline sicer ne bo dosti, videli pa bomo marsikaj zanimivega. S Trebije jo mah-nimo po ozki dolinici proti prijazni hribovski vasi Stari Oselici. Na

Trebiji je eden starejših podbojev iz hotaveljskega marmorja pri hišni št. 4 z letnico 1864, v Stari Oselici pa so taki rožanci iz leta 1894 pri hišni št. 33. Na pokopališču je iz tega kamna podstavek z letnico 1882, pri cerkvi pa podboji glavnih vrat, prag, dve plošči ob vhodu in desni kropilnik. Levi kropilnik pa je iz škofjeloškega konglomerata.

V Žiri in njihovo okolico je lepi hotaveljski okrasni kamen le komaj našel pot. Dobili ga bomo v Dobračevi pri hišni št. 5 z letnico 1896, v Žireh pa pri hišni št. 51, kjer so iz njega polkrožno izdelani rožanci z letnico 1868, in pri št. 86 z letnico 1871. Nekaj so ga uporabili tudi pri gradnji cerkve.

Razen opisanega je iz hotaveljskega marmorja tudi nekaj spomenikov padlim borcem iz narodnoosvobodilne borbe in sicer v Gorenji vasi, v Dobračevi in v Sovodnjem, ki naj zaključijo bežno podobo izdelkov iz hotaveljskega marmorja po Poljanski dolini. Že uvodoma pa smo povedali, da si kamen v povojnih letih utira pot po vsej državi in celo v inozemstvo. Ne nameravam na tem mestu navajati izdelkov izven Poljanske doline, pač pa nikakor ne smemo pozabiti na spomenik pesnika Prešerna v Prešernovem gaju v Kranju in na krasno fasado Prešernovega gledališča v Kranju (sl. 4). Iz Ljubljane pa naj omenim samo portal razstavne dvorane v Narodni in univerzitetni knjižnici.